

Bara för att jag är flicka – om villkoren för världens flickor

Sammanfattning

'Bara för att jag är flicka – om villkoren för världens flickor' är den första i en serie rapporter om flickors rättigheter som Plan kommer att publicera. Rapporten ger en utförlig bild av flickors livssituation världen över. Kommande rapporter i serien kommer att fokusera på hur flickors rättigheter kränks och hur det kan förhindras.

"Den här rapporten visar hur vårt misslyckande med att skapa en jämlik och mer rättvis värld har resulterat i en ohållbar situation. Att diskriminera någon på grund av hans eller hennes kön är oförsvarbart och dessutom ekonomiskt, politiskt och socialt ohållbart. Inga av FN:s uppsatta millenniemål kommer att kunna uppnås utan jämlikhet mellan könen. Vi måste utan tvekan agera nu. Om vi inte gör det, dömer vi miljontals flickor till ett liv i fattigdom och misär." Graça Machel

Flickor har en sämre utgångspunkt än pojkar; de blir dubbelt diskriminerade på grund av sitt kön och sin ålder. I många samhällen hamnar de i det socioekonomiska bottenskiktet. I teorin har flickor samma rättigheter som pojkar, men i praktiken har de i många delar av världen ingen möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda.

En handlingsplan för att förbättra flickors situation:

Den här handlingsplanen är en långsiktig agenda för flickors rättigheter som täcker ett stort område.

- 1. Lyssna på flickor och låt dem vara delaktiga.** Flickor har möjlighet att ge uttryck för sina rättigheter och säkerställa dem. Den här rapporten låter några unga kvinnor göra sig hörda – kvinnor som har tagit sig ur väldigt svåra situationer. Vi måste lyssna på flickorna såväl som de unga kvinnorna.
- 2. Satsa på flickor och unga kvinnor.** För att de ska kunna säkerställa sina rättigheter behövs lämpliga resurser göras tillgängliga på alla nivåer. Flickors behov är oftast inte desamma som äldre kvinnors, pojkars eller mäns behov.
- 3. Förändra och driva igenom lagar.** I många länder finns det fortfarande diskriminerande lagar mot flickor och unga kvinnor. De här lagarna måste reformeras utifrån mänskliga rättigheter och tydligt förankras i samhället. I de länder där det redan finns lagar för att skydda och stödja flickor och unga kvinnor måste dessa lagar upprätthållas.
- 4. Förändra attityder.** Flickors situation kan förbättras fortare om man förändrar attityden om jämlikhet mellan könen. Så länge kvinnor anses vara mindre värda kommer flickor och unga kvinnor aldrig att kunna få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda.
- 5. Ett säkerhetsnät för flickor.** De fattigaste och mest utsatta flickorna och deras familjer skulle dra nytta av ett omfattande socialt stöd. Detta stöd skulle till exempel kunna innefatta stipendier för att uppmuntra flickor att gå i skolan.
- 6. Samla in specifik data om flickor.** Under arbetet med den här rapporten blev det tydligt att det behövs mer data om just flickor och unga kvinnor. Statistik samlas ofta in om barn eller kvinnor generellt. Man måste samla in nationell data som inte är sammanslagen över kön eller ålder, och dessa data måste användas av beslutsfattare.
- 7. Utgå från livscykeln.** Den här rapporten visar att man bör angripa flickors rättigheter utifrån ett livscykelperspektiv, och inrikta sig på diskriminering i varje fas från födseln – eller till och med innan födseln – till dess de är vuxna kvinnor. På så sätt kan vi se hur till exempel våld genomgriper alla stadier i flickornas livscykel, och vi kan identifiera de kritiska tillfällena i hennes liv när hon är som mest sårbar.
- 8. Öka kunskapen, dokumentera och dela positiva erfarenheter.** Forskningen till denna rapport har visat hur lite vi egentligen vet om unga kvinnors liv och hur vi bäst kan skapa förbättringar. Det finns ett behov av systematisk dokumentation och kunskap om de bästa sätten att hantera flickors rättigheter. Kommande rapporter i den här serien kommer att titta på särskilda områden mer i detalj.

Flickor diskrimineras ibland redan innan de föds – det saknas uppskattningsvis 100 miljoner flickor och kvinnor på grund av det växande bruket av fosterdiagnostik och abort av flickfoster i vissa delar av världen. Diskriminering förekommer i alla stadier i en flickas liv; i hemmet, i skolan och på arbetsplatsen. Att många som har det dåligt ställt hellre ger sin mat till pojkar än till flickor leder till undernäring bland flickor, vilket ger långvariga fysiska och psykiska men. Flickor har också sämre chans till utbildning, löper större risk att utsättas för könsrelaterat våld och att utnyttjas ekonomiskt och sexuellt. Eftersom flickor har mindre kontroll över sexuella beslut, är två tredjedelar av de 15 till 19-åringar som nyligen smittats med hiv i Afrika söder om Sahara flickor.

Då könsdiskriminering fortfarande finns i hela samhället är oddsen verkligen dåliga för flickor; särskilt för dem som kommer från de områden som är mest fattiga och marginaliserade eller vid särskilt utsatta tillfällen som vid oroligheter och katastrofer. De här flickorna har nästan ingen möjlighet att undkomma den spiral av fattigdom, diskriminering och utnyttjande som de befinner sig i.

Om inget förändras kommer flickors situation att förhindra världens regeringar från att kunna uppnå FN:s millenniemål. Flickor har mycket att bidra med som döttrar, mödrar, fruar, systrar, studenter och arbetare. Inget land har ännu lyckats ta sig ur fattigdom utan att förse alla med utbildning och det finns tydliga bevis på att om man satsar på flickors och deras mödrars utbildning, förbättras alla andras välmående.

Trots framgångar i jämlikhet mellan könen som har gjorts på senare år, och trots internationella lagar för att främja jämlikhet och skydda flickor, har världen fortfarande mycket kvar att bevisa för dagens flickor. Könsdiskriminering har förbjudits i internationell lagstiftning, till exempel Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW) och FN:s Barnkonvention (UNCRC). Det mesta av denna internationella lagstiftning är omvandlad till nationella lagar men de tillämpas inte alltid på nationell nivå. Ett slående exempel är lagstiftningen som ska skydda flickor från barnäktenskap. Samtidigt tenderar de diskriminerande lagarna som fortfarande existerar att tillämpas allt tydligare.

Nyckeln till att uppnå jämlikhet för flickor är att låta dem medverka i såväl beslutsfattande som i det offentliga livet. Det finns otaliga exempel på hur bra enstaka flickor och grupper av flickor och kvinnor har antagit utmaningen att kämpa mot diskriminering och samtidigt säkerställa sina rättigheter. Dessa initiativ behöver stöd från omvärlden.

Varför blir flickor diskriminerade?

Flickor har två saker att kämpa mot; att vara kvinna och att vara ung, vilket kan resultera i att de har lite inflytande över sina liv. Diskriminering mot flickor grundar sig i en serie traditioner och normer som baserar sig på uppfattningen att den biologiska skillnaden mellan kvinnor och män rättfärdigar att flickor nekas sina rättigheter, sina möjligheter och sin röst. Det är en systematisk och vida tolererad diskriminering. Forskning utförd på uppdrag av Plan i Västafrika visar att tecken på diskriminering, som till exempel könsbaserat våld, är djupt rotade i de ojämlikheter som finns mellan kvinnor och män och mellan flickor och pojkar.

Fem centrala områden för diskriminering mot flickor:

- *Synlighet.* Detta inkluderar fosterdiagnostik och abort av flickfoster, brist på födelseregistrering samt offentliga miljöer som motarbetar flickors synlighet och delaktighet.
- *Grundläggande möjligheter.* Det här handlar om flickors möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda. Flickors möjligheter kan till exempel förminska av undervisningsplaner som förstärker negativa könsstereotyper, samt av pojkars företräde till mat inom familjen.
- *Fysisk och psykisk diskriminering.* Detta inkluderar könsrelaterat våld och trafficking, tillfälliga äktenskap och fördömande attityder mot flickors sexualitet som begränsar deras tillgång till vård och förebyggande åtgärder.
- *Familj och hushållsansvar.* Det inkluderar diskriminering på grund av låg ålder för giftermål för flickor, och det sexuella och ekonomiska utnyttjandet av flickor på arbetsplatsen, framförallt bland barn som arbetar i hemmet.
- *Skadliga seder och traditioner.* Det här inkluderar väl förankrade religiösa, juridiska och sekulära traditioner som bereder väg för ojämlikheter vid utdelning av arv, samt andra lagar som diskriminerar flickor inom rättssystemet.

För att uppnå jämlikhet mellan könen och skapa bättre förutsättningar för flickor krävs att man utmanar de djupt rotade attityder som finns i samhället. Det krävs också ny drivkraft för att satsa på flickors utbildning. Ett program i Haryana, Indien, har som målsättning att öka flickors värde i familjen och förhindra barnäktenskap. Vid varje flickas födsel sätter de lokala styrande in en liten summa pengar på ett sparkonto. Om flickan fortfarande är ogift vid 18 års ålder har hon rätt till pengarna plus ränta.

Den tidiga barndomen

Diskriminering mot flickor börjar vid födseln, eller tidigare, genom attityder och beteendemönster som har gått från generation till generation. Den här rapporten visar på de allvarliga konsekvenser flickors låga status kan få för hennes hälsa och välmående när hon växer upp och själv får barn. Vid fem års ålder har de flesta flickor och pojkar tagit till sig de förväntade könsrollerna såsom de har kommunicerats av familj, skola, media och samhället. Nästa generation kommer förmodligen att upprepa samma process. Trots framgångarna med att säkra ett antal nationella och internationella lagar för att värna om och främja flickors rättigheter, har det varit mycket svårare att besegra de kulturella och sociala värderingarna om kön, samt om flickors och pojkars värde, som råder i samhället.

I många länder, framförallt i södra Asien och Kina, är pojkars födsel något att fira medan flickors födsel ses med medlidande, detta gäller främst där hemgiften blir ett ekonomiskt bakslag för föräldrarna till en dotter. Mycket av detta beror på att pojkar i dessa kulturer växer upp och tar hand om sina föräldrar medan flickan blir bortgift till en annan familj.

Det är i familjen som barn först lär sig vilka möjligheter de har. Det är också här som miljontals flickor lär sig att tro att de har en lägre social status än pojkar. Det är därför nödvändigt att förändra attityder inom familjen för att försäkra sig om att flickor får tillgång till sina rättigheter och får samma möjligheter som pojkar.

Utmaningar under tonåren

En flickas sociala status får konsekvenser inom alla områden i hennes liv, framförallt vid övergången från barn till vuxen kvinna. Vid denna tidpunkt tas många livsavgörande beslut. Utbildning kan göra stor skillnad i en flickas liv, speciellt om hon har tillgång till gratis skola av hög kvalitet som är positivt inställd till flickor. Nyligen presenterades en studie som visar på ett tydligt samband mellan barnadödlighet under fem års ålder och mammans utbildningsnivå; ju fler skolår mamman har bakom sig, desto större chans att barnet överlever. Framstegen inom detta område har varit anmärkningsvärda; ökningen av inskrivna i grundskolan gäller särskilt flickor.

I många av världens fattigaste länder måste miljontals flickor tillbringa mycket mer tid med att arbeta i hemmet eller med annat oavlönat arbete än vad pojkar gör, och har därför mindre tid till att gå i skolan och till att leka. De initieringsriten som markerar övergången från barndom till vuxenliv kan i sig vara skadliga för flickorna, till exempel könsstympning eller andra skadliga seder som kränker kvinnans rättigheter. Barnäktenskap och tidiga graviditeter har ofta en negativ inverkan på flickors rätt till utbildning och hennes rätt att utnyttja alla sina möjligheter i livet.

“Det måste till strikta lagar mot barnäktenskap för att förhindra den här omänskliga attityden mot flickor. Både regeringar och lokala förvaltningar måste ta initiativ till lokala kampanjer för att öka medvetenheten om jämlikhet mellan könen och barnäktenskapens hemska följder.” B. Savitha, 14 år, Indien

Familjen är den plats där barn ska kunna känna sig trygga och där de lär sig att bli ansvarstagande vuxna. Här formar de sina första relationer och förhoppningsvis kan de se sina föräldrar som positiva förebilder. Men det är också här som miljontals barn möter våld och övergrepp. Mycket av det här våldet är könsrelaterat och utförs mestadels av män mot flickor och kvinnor.

När en flicka går in i vuxenlivet kommer hennes utbildning – eller brist därav – få en betydande inverkan på flera områden i hennes liv. Det finns tydliga bevis på att kunskap, information och självkänsla hjälper flickor att skydda sig mot hiv, undvika att bli utnyttjade och slippa utsättas för farligt barnarbete. Till exempel så är det vanligare att döttrar till utbildade mödrar inte går i grundskolan. En ung kvinna med utbildning har också en större chans att tjäna pengar, vilket får en positiv effekt på hennes familj och på ekonomin. Studier visar att när inskrivningen av flickor i grundskolan ökar i ett land så ökar också landets BNP per capita.

Vad fungerar?

Utbildning som är positivt inställd till flickor

- Att förespråka barnsäkerhet i skolorna garanterar en säker miljö för framförallt flickor.
- Att garantera att skolorna är trygga platser, att flickor inte behöver vara ensamma med manliga lärare, att det finns bra belysning i och omkring skolan och att skolorna ligger nära barnens hem.
- Att få slut på sexuella trakasserier och övergrepp i skolan, av såväl lärare som jämnåriga.

En utvärdering gjordes nyligen i Guatemala av ett utbildningsprogram för flickor som har genomförts i hela Latinamerika. Den visar att flickor som gick i dessa skolor ville fortsätta studera och var mindre benägna att gifta sig ungt.

Att bli kvinna

Flickor och kvinnor är friskare än de någonsin har varit. Under de senaste årtionden har den förväntade livslängden ökat med mer än tio år och antalet födda barn per kvinna har minskat. Särskilt i Latinamerika har hälsovinsterna för flickor och kvinnor varit anmärkningsvärda. Men fortfarande dör mer än en halv miljon flickor och kvinnor helt i onödan till följd av graviditets- eller förlossningsskador, av dessa bor 99 % i utvecklingsländer. Flickor och kvinnor är också mer utsatta för sexuellt överförbara sjukdomar inklusive hiv, eftersom de oftast har mindre kontroll än män över när och hur de har sex. Tonårsflickor i rika länder lider av psykiska hälsoproblem som anorexi och självskadebeteende. De upplever en ökad press på sitt utseende baserat på det könsideal som råder om varför unga kvinnor accepteras i samhället.

De senaste tio åren har en rad möjligheter öppnat sig för unga kvinnor, framförallt för de som bor i rika länder och i de ekonomier som är på stark framväxt. Fler unga kvinnor än någonsin förut får betalt för sitt arbete och i vissa länder har de fått tillträde till yrken som av tradition har setts som 'manliga yrken'. Men verkligheten för majoriteten flickor och unga kvinnor ser annorlunda ut; deras insatser för ekonomin är osynliga och undervärderade. 70 % av de 1,5 miljarder människor som lever på mindre än \$1 om dagen är kvinnor. Flickor och kvinnor som arbetar gör det ofta utöver de timmar som de lägger på hushållsarbete. Flickor löper högre risk att hamna i situationer där de blir utnyttjade och därför behövs insatser för att skydda dem mot skadligt arbete.

“Det är inte bara staten och frivilligorganisationer som ska ta hand om oss, utan vi måste själva komma underfund med hur vi kan ta vara på våra rättigheter. Vi måste uppmärksamma de problem som finns. Flickor, låt inte andra utnyttja er! Stå upp för era rättigheter!” Stefanie, 13 år, Filippinerna

Det finns vissa grupper av flickor som kämpar mot dubbel eller trefaldig diskriminering, och som befinner sig i särskilt svåra omständigheter. Ibland beror det helt enkelt på att de kommer från fattiga familjer och riskerar att hamna på gatan. Andra gånger beror det på deras sexuella läggning eller att de tillhör en diskriminerad grupp som till exempel en ursprungsbefolkning eller en minoritetsgrupp av annan etnisk bakgrund. Det kan även bero på att en flicka är funktionshindrad eller på yttre omständigheter; som att leva i krig, bli flykting, tvångsflyttad eller föräldralös. I alla dessa situationer har flickor och unga kvinnor det särskilt svårt på grund av sitt kön.

Jämlikhet för flickor

“Flickor i alla byar borde organisera sig och insistera på att få rätt till såväl utbildning som fritid, och bestämmanderätt i familjen.” Vandana, 15 år, Indien

När man ur ett människorättsperspektiv studerar utmaningarna en flicka möter ser man en rad kränkningar som pågår i alla stadier i en flickas liv. Plan föreslår en handlingsplan på åtta punkter som manar till ökad delaktighet och fokus på större satsningar på flickor. Men även förändrade lagar, förändring av attityder, socialstöd för de fattigaste flickorna, bättre statistik och data om flickor, vikten av att ta hela flickans livscykel i beräkning samt dokumentera och dela med sig av bra erfarenheter.

Större jämlikhet mellan pojkar och flickor kommer till stånd när det finns politisk vilja, kulturell förändring och när samhället är engagerat i jämlikhetsfrågan. Det är hög tid att stödja dessa ansträngningar för att försäkra oss om att när en flicka föds kommer hon inte att bli diskriminerad bara för att hon är flicka.

Viktiga fakta i en flickas livscykel

Överlevnad

- Flickor diskrimineras redan innan födseln till följd av att fosterdiagnostik och aborter av flickfoster ökar i vissa delar av världen. Uppskattningsvis 'saknas det' 100 miljoner kvinnor till följd av detta.
- 10,5 miljoner barn dör varje år innan de har fyllt fem år. Det finns fakta som visar att fler flickor än pojkar dör i utvecklingsländerna.
- I utvecklingsländerna är uppskattningsvis 450 miljoner vuxna kvinnor hämmade i växten på grund av proteinbrist under barndomen. Flickor lider oftare av näringsbrist än pojkar. De löper också större risk att drabbas av diarré än pojkar.

Familjeliv

- Mödrar för vidare kunskap färgad av sina egna erfarenheter som flicka och kvinna.
- Miljontals flickor är utsatta för barnäktenskap på grund av att lagstadgat skydd antingen saknas eller inte genomdrivs. Barnäktenskap innebär en fara för flickors utbildning, fysiska hälsa och ekonomiska utsikter. 60 % av de 15-19-åriga flickor som lever i Afrika söder om Sahara är gifta.
- Ungefär 140 miljoner flickor och kvinnor världen över har blivit könsstympade, och varje år könsstympas ytterligare två miljoner flickor.

Utbildning

- Man kan inte nog betona kopplingen mellan hälsa och utbildning, framförallt kvinnors utbildning – statistiken visar ett tydligt samband mellan antalet dödsfall hos barn under fem år och utbildningsnivån hos modern.
- 62 miljoner flickor i grundskoleåldern går inte i skolan. Det är fler än alla Europas och Nordamerikas flickor sammanlagt.

- Flickor stannar inte i skolan om de är utsatta för våld och övergrepp samt om skolan saknar bra och fungerande toaletter.
- Trots de framgångar flickor har i skolan i industriländerna, har kvinnor lägre lön än män för samma arbete och de är oftare låginkomsttagare.

Hälsa

- Graviditetsrelaterade sjukdomar och komplikationer i samband med förlossningen är den vanligaste dödsorsaken för tonårsflickor i åldern 15-19 år. Varje år dör en halv miljon kvinnor i samband med graviditeter.

Arbete

- Det finns klara bevis för att flickor och pojkar i tidig ålder formar tydliga åsikter om vilket yrke som är lämpligast för män respektive kvinnor.
- 90 % av barn som arbetar i hemmet är flickor mellan 12 och 17 år.

Flickor i ovanligt svåra situationer

- Könsdiskriminering – som tar sig uttryck i sämre tillgång till utbildning, vård, mat och information, begränsat deltagande i samfund och samhälle och förutbestämda roller i hushållet – innebär att flickor är särskilt utsatta för en rad risker mot deras utveckling och välmående, och det är mindre troligt att de får tillgång till sina rättigheter. Under osäkra och farliga omständigheter ökar dessa risker.
- 20-50 % av alla flickor har blivit utsatta för våld av en familjemedlem.
- Flickor från ursprungsbefolkningar eller minoritetsgrupper, och flickor med funktionshinder är särskilt utsatta för våld och övergrepp.